

NEO-LİBERAL DÖNEMDE KENT YOKSULLUĞU VE YOKSULLUK POLİTİKASI: GAZİANTEP ÖRNEĞİ

URBAN POVERTY AND POVERTY POLICY IN THE NEO-LIBERAL ERA: THE EXAMPLE OF GAZİANTEP

Hasan GÜRBÜZ¹

ÖZET

Türkiye’de yoksullukla mücadele politikaları ulusal kalkınma politikaları döneminde olduğu gibi ardılı olan neo-liberal yerel kalkınma politikaları döneminde de ikincil önemde kalmıştır. Neo-liberal yerel kalkınma politikaları ile birlikte ihracat odaklı sanayileşme politikaları ekonomik büyümeyi sağlayacağı ve böylece büyümeden herkesin fayda elde edeceği için yoksulluğun kendiliğinden ortadan kalkacağı iddia edilmiştir. Ancak bu politikalar gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğun daha da artmasına yol açmıştır. Neo-liberal dönemde kentlerin yerel kalkınmanın mekânı olmasının sonucu olarak yoksul nüfus ağırlıklı olarak kentlerde birikmiştir. Bu nedenle yoksulluk ve yoksullukla mücadele dünya gündemine girmiştir. Bu çalışmada Gaziantep’te yoksulluk ve yoksullukla mücadele politikaları ele alınmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış ve veriler gözlem, saha çalışması ve belge tarama teknikleri kullanılarak elde edilmiştir. Gaziantep’te kent yoksulu nüfusun artmasında, Türkiye’de uygulanan politikaların yanı sıra son otuz yıldır çevre illerden gelen göçlerin de etkisi olmuştur. Gaziantep’te yoksullukla mücadele politikaları merkezi yönetim ve yerel yönetim olmak üzere iki koldan yürütülmektedir. Merkezi yönetimin yoksullukla mücadele politikaları konut edindirme, kredi ve istihdam desteklerinin yanı sıra ağırlıklı olarak ayni ve nakdi yardımlar biçiminde gerçekleşmektedir. Yerel yönetimlerde merkezi yönetimle benzer politikalar yürütmekle birlikte, her iki tarafın yoksullukla mücadele politikaları yoksulluğun uzun vadede azalmasında kayda değer bir gelişme sağlanamamıştır. Bu sebeple Gaziantep’te yoksullukla mücadele politikaları yoksulluğun azaltılmasından çok yönetilebilir olmasına hizmet etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kentleşme, Kent yoksulluğu, Neo-liberalizm, Yerel kalkınma, Yoksullukla mücadele

ABSTRACT

Anti-poverty policies in developing countries remained of secondary importance in the period of the neo-liberal local development policies, which were its successors, as in the period of national development policies. Neo-liberal local development claimed that export-oriented industrialization policies would provide economic growth and thus poverty would spontaneously disappear as everyone would benefit from growth. This notion made itself felt wherever neo-liberal local development policies prevailed. These policies have led to the further impoverishment of the urban poor in developing countries. In this study, poverty and anti-poverty policies in Gaziantep are discussed. The increase of the urban poor population in Gaziantep has been influenced by the policies followed, as well as the migration from neighboring provinces for the last thirty years. In Turkey, the policies to combat poverty are operated at two levels, including central government and local governments. The anti-poverty policies of the central government are realized mainly in the form of in-kind and cash aids besides housing, loan and employment supports. Although local governments also carry out similar policies with the central government, it did not significantly reduce poverty over the long term both anti-poverty policies. For this reason, anti-poverty policies in Gaziantep served to make poverty manageable rather than reducing poverty.

Keywords: Urbanization Urban poverty, Neo-liberalism, Local development, Combating poverty.

¹ Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı, E-Posta: dkam1502@mersin.edu.tr,
ORCID: 0000-0001-9321-8436

1. GİRİŞ

Yoksulluğun tartışılması kadar ne olduğu da bir o kadar da önemlidir. Yoksulluğun ne olduğu ya da nasıl tanımlandığı ülkeden ülkeye, dönemden döneme değişmesine rağmen herkesin üzerinde uzlaşabildiği bir yoksulluk tanımı yapılabilir. Türk Dil Kurumu'na (TDK) göre, yoksul; “geçinmekte çok sıkıntı çeken (kimse, toplum, ülke), parasız, yoksuz, varlıksız, varyetsiz, fakir, fukara, zengin, varıl karşıt” olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu, 2020). Birleşmiş Milletler (BM) günde 1,25 dolardan daha az parayla geçinen kişileri yoksul olarak tanımlamaktadır (BM, 2016). Buğra, yoksulluğu, “insanların bir bölümünün savaş ve doğal koşullar gibi insan eliyle yaratılan sorunlar nedeniyle, geçimlerini sağlamakta zorlanmaları, hatta karınlarını doyurmakta güçlük çekmeleri” olarak tanımlamıştır (Buğra, 2008, s. 24-25). Tanımlamalarda ortak nokta olan insanların günlük temel ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanması yoksulluğun en yalın tanımı olarak değerlendirilebilir.

Yoksulluk ve yoksullukla mücadele günümüzde artmış olsa da yoksulluğun tarihi vardır. Buğra'ya (2008) göre, yoksulluğun bir sorun olarak görülmesi, 16. yüzyıla kadar götürülebilir. 16. yüzyılda Avrupa'da kırsal kesimlerden kentlere akın etmeye başlayan ve sadakayla geçinen yoksul kesim ortaya çıkmış ve onlara sadaka vermek zenginler için dinsel bir arınma işlevi görmüştür. Ancak aynı dönemde sanayileşmenin etkisiyle işgücü ihtiyacının artması ile birlikte dilencilik zamanla hoş karşılanmamaya başlanmıştır. Kentlerde yoksulluğun gözle görülür artışı rahatsızlık uyandırmış, yoksulların çalıştırılması ve barınması gibi işlevler gören kurumsal yapılar ortaya çıkmaya başlamıştır (Buğra, 2008, s. 25-26). Zaman geçtikçe yoksullukla mücadelenin yeni boyutları ve kurumsal yapılanmaları ortaya çıkmış ve sosyal devlet tartışmaları başlamıştır. Ancak bu tarihsel seyir Avrupa'nın gelişmiş kapitalist ülkelerinde gerçekleşmiş, dünyanın diğer bölgelerinde ve gelişmekte olan ülkelerde tarihsel seyir ülkeden ülkeye farklılık göstermiştir.

Kalkınma iktisadının yükselişi ile birlikte az gelişmiş ülkelerde (AGÜ) kalkınma politikalarından dolayı sosyal devlet ilkesi ihmal edilmiştir. AGÜ'lerde önceliğinin kalkınma politikaları olması dolayısıyla reel ücretler ve sosyal destek harcamaları azaltılmış; bunun yerine alt yapı ve sanayi yatırımlarına hız verilmiştir. Kalkınma iktisadının popüler olduğu 1945-70 yılları arasında temelde önemli olan, devlet önderliğinde sanayileşmeye, sermaye birikimine ve dış yardımlara dayalı hızlı büyüme yaklaşımı hâkim olmuştur. Dönemin hâkim anlayışı dolayısıyla ulusal kalkınmanın uzun vadede yoksulluğu da ortadan kaldırılacağına inanılmıştır. Hızlı kalkınma adına reel ücretler aşağıya çekilmiş, yer yer grevler yasaklanmıştır (Türkiye gibi birçok ülkede devlet sendikalaşma ve grev karşıtı tutum geliştirmiştir). Bu yüzden

kalkınmada kamu kaynakları ağırlıklı olarak yatırımlara ayrılmış, refahtan çalışanlara yeteri kadar pay ayrılmadığı için yoksulluk derinleşmiştir. (Şenses, 2019, s. 36).

1970’li yılların sonunda Batı’dan Doğu’ya doğru yaygınlaşan neo-liberal politikalar yoksullara yönelik hali hazırda verilen desteklerin azalmasında önemli bir etkisi olmuştur. 1980’li yılların başlarından itibaren dünyanın önemli bir bölümü Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası (DB) güdümünde neo-liberal politikaların yörüngesine girerken gelişme iktisadı da bu gelişmelere koşturarak gerileme sürecine girmiştir. Sanayileşme, büyüme, gelir dağılımı, yoksulluk gibi orta/uzun dönem yapısal sorunlar yerini kısa vadeli istikrara ve bu ülkelerin dışa açık serbest piyasa ekonomisine geçişini amaçlayan daha uzun erimli yapısal uyum programlarına bırakmıştır (Şenses, 2019, s. 38).

Neo-liberal politikaların dünya genelinde yaygınlaşmasıyla beraber ulusal kalkınma politikalarının görece olarak önemi azalmış, proje temelli yerel/bölgesel kalkınma politikalarının önemi artmaya başlamıştır. Yaygın kabule göre, küreselleşen bir süreç yaşanmaktadır ve bu sürece ayak uydurmak isteyen AGÜ’lerin ihtiyaç duydukları sermaye yatırımlarını çekebilmek için korumacı devlet politikalarını terk ederek sermaye hareketleri önündeki korumacı gümrük duvarlarını kaldırmaları gerekmektedir. Korumacı gümrük politikaları terk edildikten sonra akışkanlığı artan sermaye, yatırım için uygun bölgeler aramaya başlamış ve kentler yatırımların aslan payını almaya başlamıştır.

Dönemin ruhuna uygun olarak yerel yönetimler bazı yasal yetkilere kavuşmuştur. Yerel yönetimler ulusal kaynakların veya merkezi kamu yatırımlarının azalmasıyla kendi yerel kalkınma politikalarını yapmaları gerçeği ile karşı karşıya kalmıştır. Rekabet, yerel yönetimlerin bir takım altyapı yatırımları ve vergi indirimleri ile yatırımcıları çekmek zorunda oldukları anahtar sözcük haline gelmiştir. “Kentsel rekabet”, “yarışan kentler” veya “yeni kent girişimciliği” gibi kavramlarla kodlanan yeni kent yönetiminin kalkınma ve refah getireceğine dair yeni politik argümanlar sorgulanamaz doğrular olarak kabul edilmiştir. Böylece küresel sermaye yatırımları Asya, Afrika ve Uzak Doğu olmak üzere gelişme potansiyeli yüksek belirli bölgelere akmaya başlamıştır. Kentler arası rekabet ya da yeni kent girişimciliği gelişmiş ülkelerin kentlerini her türlü yatırımın mekânı olarak lanse edilmiştir. Yatırım ve üretim yelpazesi genişlemiştir. Fuarlar, parklar, alışveriş merkezleri (AVM), ticaret merkezleri, kültür ve eğlence merkezlerinin kentlerde birbiri ardına açılması kentsel rekabetin temel gereklilikleri olarak sunulmuştur (Harvey, 2012, s. 425).

Londra, New York ve Tokyo gibi bazı gelişmiş kentler diğer kentlere örnek yerel kalkınma modeli olarak sunulmuştur. Kentler küreselleşmeye doğrudan bağlananlar ya da bağlanmayanlar, uydu kentler ya da olmayanlar, dünya kenti olan ya da olmayanlar gibi çeşitli

sınıflandırılmalarına tabi tutulmuştur (Sassen, 2001; Ercan, 1996 ve Friedman, 1986). Merkez ülkelerdeki kentler, sermaye çekme ve transfer etme noktasında yaygın söylemle “küresel kent” ya da “süperstar şehirler” olarak adlandırılmaktadır. Dünya üzerindeki en büyük 50 metropol kent dünya nüfusunun yalnızca %7'sini barındırırken, küresel ekonomik faaliyetlerin %40'ını yürütmektedir. Yalnızca 40 mega bölge dünya nüfusunun yalnızca %18'ini barındırırken, dünyanın ekonomik çıktısının kabaca üçte ikisini ve yeniliklerin %85'ten fazlasını üretmektedir (Florida, 2018, s. 33).

Söz konusu küresel kentler dışındaki dünya üzerindeki diğer pek çok şehir geri kalmış teknolojik üretimlerin yapıldığı ya da mutasyona uğramış köy görünümünde olan ruhsuz binaları ve her geçen gün kalabalıklaşan kent yoksulu ile birlikte küresel üretim halkasının dışında kalmıştır. Hizmet ve sanayi sektörü istihdamındaki artışlardan dolayı iş bulmak amacıyla cazibe merkezleri haline gelen söz konusu kentlerde kırdan yoğun göçler yaşanmıştır. Ancak kentlerde sayıları artan yoksul nüfus uzun vadede ucuz emek unsuru olarak değerlendirildiğinden kent yoksulluğu derinleşmiştir.

Bugün Batı'dan Doğu'ya yayılan kamu-özel iş birliği şeklinde mega inşaat projeleri ile birlikte kentlerde gösterişli binalar yükselmektedir. “Toplumsal gelişme” yerine “mekânsal gelişme” öncelendiği bu projelerde yerel ekonomilerin canlanacağı ve ortaya çıkan refahtan herkesin pay alacağı iddia edilmektedir. Ancak beklenen gelişmeler olmadığı gibi gecekondular içinde kalan refah adacıkları olarak kalmıştır (Erman, 2016, s. 25). Batı ülkeleri sanayilerini AGÜ'lere kaydırarak sanayisizleşme dönemine girmiştir. Bunun yerine “kültür kenti”, “turizm kenti”, “finans şehri” gibi isimlendirmeler olarak turizmi ve sermaye akışını canlandırmaya çalışmaktadır (Erman, 2016, s. 26).

Türkiye'de bu politikalar “24 Ocak Kararları” ile uygulanmaya başlanmıştır. Bu kararlarla birlikte sosyal devlet anlayışı yavaş yavaş terk edilmiş; kentlerde işsizlik, gelir dağılımı dengesizliği artmış, toplumsal ve mekânsal ayrışma belirginleşmiş, sosyal adalet düşüncesi gerilemiş, devletin kamu hizmetleri genel olarak piyasaya havale edilmiş ve yoksulluk olgusunu besleyen süreçlerin etkisi altına girmiştir. Böylece yoksulluk sorunu giderek büyüyen bir yara haline gelmiştir (Sipahi, 2006, s. 174). Süreçten kırsal alan daha çok etkilenmiş, tarımsal desteklemelerin sınırlandırılması sonucunda kente doğru hızlanan göç kent yoksulluğunu önemli oranda artırmıştır. Kırsal yoksulluğu gibi “kent yoksulluğu” da giderek büyüyen bir sorun olmaya başlamıştır.

Kent yoksulluğu bu anlamda, nüfusun küçük bir kısmını etkileyen ya da düşük sanayileşme ve hızlı kentleşmeyle ilişkili olarak açıklanan bir yoksulluk değildir. Kent yoksulluğu, yeni liberal politikalar sonucu enformel sektörün ve güvencesiz çalışmanın ön

plana çıktığı, esnek istihdam rejimi altında ekonomide daha da yaygınlaşması sonucunda kentlerde büyüyen yoksulluk kronik bir hal almaya başlamıştır (Kahraman ve Gül, 2015, s. 342). Kentsel yoksulluk kronik sorun oluşturduğu gibi, kamu düzeni ve güvenliği açısından da sorun olmaya başlamış ve alt kültürler ortaya çıkmıştır. Gelecekteki toplumlar için yoksulluk ciddi bir risk içermektedir. Akademik camiada kentsel yoksulluk önemli bir tartışma konusu haline gelmiştir. ABD'de “Sınıf altı”, Fransa'da “dışlananlar”, Latin Amerika'da da “kıyıdakiler” olarak adlandırılan bu alt kültürler, Türkiye'de ise “ötekiler”, “öteki Türkiye” olarak adlandırılmıştır (Baloğlu, 2015, s. 232).

Yoksulluğun kronik bir sorun olarak küresel bir hal haline gelmesi ile birlikte Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ve DB yoksulluk konusunda çalışmalar yapması ve kamuoyunun ilgisinin artmasına yol açmıştır. Eğitim, yoksulluk ve sağlık gibi temel gereksinimlere yönelik çalışmalar yapılmaya başlanmıştır (Şenses, 2006, s. 38). Yoksullukla mücadele özellikle AGÜ'lerde paradigma değişikliğine uğrayarak ulusal devletin temel politikası olmaktan çıkmış, yerini yönetilebilir yoksulluk politikaları almıştır. Söz konusu politikalar yoksulluğun derinleşerek sosyal patlamaların önüne geçmesini amaçlamaktadır. Yoksullara yönelik kısa vadeli yardımlar ve istihdam, DB, Avrupa Birliği (AB) gibi uluslararası, ulusal kurum ve kuruluşlarla iş birliği halinde geliştirilmeye başlanmıştır. İthal-ikameci dönemde devletin yoksullukla mücadele politikaları etkisizleştirilmiş, yerini çeşitli sivil toplum örgütlerinin (STK) sosyal sorumluluk projeleri ön plana çıkmış; projeler ve kampanyalarla yoksulların gündelik yaşamı sürdürmesini destekleyecek politikalar “hayırseverlik” olarak gösterilmeye başlanmıştır. Standing, devletlerin sosyal kimliğini terk etmesini “hayırseverliğin küreselleşmesi” olarak nitelendirerek süreci şöyle tarif etmektedir:

Kimin desteklenip kimin desteklenmeyeceğine yerel bürokratların karar verdiği keyfi devlete (discretionary state) buyurun. Küreselleşen hayırseverlik eğilimine buyurun. Ekonominin toplumdaki koptuğu bir önceki dönemde, mal sahipleri ile girişimcilerin yoksullara yardım gösterileriyle zaman zaman güvenlik supabı gibi davranırlarken, bunun modern karşılığı tam bir sektördür: Ekonomik bakımdan kaygılı hangi kesimlerin bağışlarından yararlanacağına, hangilerinin yararlanmayacağına zengin hayırseverler karar veriyor. Sosyal koruma sistemlerinde yapılan reformlar gitgide daha çok insanın hayırseverliğe bel bağlamasına, çoğunun dinsel kurumlar ve sosyal şarlatanların eline düşmesine neden oluyor (Standing, 2009, s. 115-116).

Devletin sosyal devlet kimliğini büyük ölçüde terk etmesi ile birlikte yoksullukla mücadele hayırseverlik ve sosyal sorumluluk projeleri arasına sıkıştığı bu dönemde bu çalışmada Gaziantep'te kentsel yoksulluğun gelişimi ve merkezi/yerel yönetimlerin

yoksullukla mücadele politikaları anlatılmaya çalışılmıştır. Bu çalışma tez çalışmasının bir bölümünün yeniden gözden geçirilmesi sonucunda elde edilmiştir. Çalışmayı da kapsayan tezde yöntem olarak nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen veriler gözlem, derinlemesine mülakat ve belge tarama teknikleri ile elde edilmiştir. Saha çalışması sırasında sendikacı, yerel siyasetçi, devlet memuru ve esnaflardan oluşan çeşitli kişiler ile derinlemesine mülakat yapılmış, kurumlardan istatistiki bilgiler alınmıştır. Görüşmeler yoluyla elde edilen veriler, araştırma konusunun bütünlüğü, karmaşıklığı ve bağlamı içerisinde detaylı bir şekilde incelenmiştir. Görüşme kayıtları dinleme yoluyla yazıya dökülmüş ve verilen cevaplar raporlar ve diğer kaynaklardaki bilgiler ile karşılaştırılarak gerçekçi bir şekilde yorumlanmasına dikkat edilmiştir. Haliyle bu makalede saha çalışmasının sadece ilgili olanları kullanılmıştır. Makalenin birinci bölümünde neo-liberal öncesi ve sonrası Gaziantep’te kent merkezindeki kent yoksulluğu ele alınmaya çalışılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde belediyelerin ve merkezi yönetimin yoksullukla mücadele politikalarına değinilmiştir. Sonuç bölümünde tüm bulgular ele alınarak Gaziantep’te kent yoksulluğu ve yoksullukla mücadele politikalarının işlevselliği değerlendirilmiştir.

2. GAZİANTEP’TE KENTSEL GELİŞİM VE KENT YOKSULLUĞU

Gaziantep’te büyük atılımlar Marshall yardımları ile birlikte ülke çapında yayılan altyapı ve kalkınma hamleleri ile başlamıştır. 1950’li yıllarda, tarımsal üretim ve gelirlerdeki artışa paralel olarak, sanayi mallarına olan talep de genişlemiştir. Gaziantep sanayisi de bu imkânlardan yararlanmış ve tarıma dayalı gıda sanayisinin yanı sıra, sabun üretiminde ve dokumacılıkta gelişmeler sağlanmıştır. Gaziantep’te modern anlamda ekonomik gelişmeyi 1968 yılında Kalkınmada öncelikli iller kapsamına alınması ve 1970’te Küçük Sanayi Geliştirme Merkezi’nin (KÜGEM) kurulması ile başlatmak mümkündür. Küçük Sanayi Geliştirme Merkezinin pilot proje olarak bu ilde kurulması tesadüf olmamıştır. BM uzmanları, şehirde yaptıkları inceleme sonucunda büyük bir sanayi potansiyeli olduğunu belirlemiştir (Kaçar, 2008, s. 53). 1970’lerden sonra sanayiye yatırım yapan aile ve anonim şirketlerin ortaya çıkması (Karadağ, 2012, s. 55) beraberinde Gaziantep nüfusunun hızla büyümesini tetiklemiştir.

Gaziantep sanayisinin gelişimi ile birlikte mekânsal olarak büyümüş ve 1990’lı yıllara kadar devam eden planlı kentleşme yavaş yavaş terk edilmeye ve yerini parçacıl imar planlarına bırakmıştır. 2000 yılından sonra inşaat sektörünün kalkınmanın lokomotif sektörü haline getirilmesi sonucunda bütüncül planlamalardan vazgeçilmiş, ihtiyaca binaen parçalı planlama dönemine girilmiştir. Özellikle yerel yönetimlerin imar ve ruhsat gelirlerinin artması ve bu

alandaki özel sektörün de desteklenmesiyle birlikte inşaat, hem lokomotif sektör hem de gelir getiren sektöre dönüşmüş ve belediyeler de inşaat faaliyetlerini artırmıştır. Söz konusu imar planları arasında; Aktoprak İlave ve Revizyon İmar Planı, İbrahimli 2. Bölge Revizyon İmar Planı, Beylerbeyi Bölgesi Toplu Konut Alanı, Humanız Bölgesi Revizyon İmar Planı ve kentsel dönüşüm alanı kapsamında yapılan Vadi-Hipodrom-Mavikent-Yeşilkent İmar Planları söz konusu planlama çalışmalarından bazılarıdır (Karaduman, 2019, s. 408).

Bütün bu gelişmeler sonucunda Gaziantep, Türkiye'nin önemli metropol kentlerinden birisi olmuştur. 2000'li yıllardan bu yana yatırım araçlarına sanayi ve ticaretten sonra inşaat ve emlak sektörü de girmeye başlamasıyla beraber hem konut hem de ticari amaçlı birçok yapılaşmalar ortaya çıkmıştır. Şehrin dört bir yanında konut projeleri birbiri ardına hızlı bir şekilde yükselmeye başlamıştır. Her tabaka için (alt-orta-üst) şehrin farklı bölgelerinde konutlar yükselmeye başlamıştır. Aynı zamanda hem iş merkezi hem AVM'lerin olduğu geniş bulvarlı cadde ve sokaklar kentin çeşitli yerlerinde arzı endam etmeye başlamıştır.

Bununla birlikte kırsal kesimde işsiz kalan nüfus Gaziantep'e göç ederek gecekondulaşma sürecini hızlandırmıştır. 1980'lerden sonra başlayan ihracata dayalı sanayileşme politikası² ile istihdam kapasitesi artan Gaziantep'e yönelik çevre illerden de göçler başlamış böylece gecekondu mahallelerinin sayısı da artmaya başlamıştır³. Bu sebeple ihracat kalemleri büyüyen Gaziantep'in demografik verileri düşme eğilimine girmiştir. Kentteki üretim artışına rağmen gerek bölgesel eşitsizliklerden kaynaklı olarak Doğu ve Güneydoğu bölgelerinden yoğun göçler, gerekse de kalkınma politikalarının yarattığı eşitsizliklerden dolayı Gaziantep'te kent yoksulluğu artmaya devam etmiştir. Devlet Planlama teşkilatının (DPT) bir araştırmasına göre, Gaziantep demografik verileri istihdam dışında diğer verilerde geride olduğu görülmektedir. Araştırmaya göre Gaziantep'in demografik verileri şöyledir:

Gaziantep iller sırlamasında istihdam alanında arasında 9, demografi sırlamasında 24, eğitimde 54, sağlıkta 39, sanayide 29, altyapı sırlamasında 36 ve diğer sosyal göstergeler sırlamasında ise 45. sırada yer almıştır. Bu tabloya bakıldığında Gaziantep'te ekonomik büyüme iyi düzeyde olmasına karşılık; eğitim, sağlık, sosyal ve

² Gaziantep'in 1980 öncesi hızlı sanayileşmesi 1980 sonrasında bölgenin sınırlarını aşarak ihracat odaklı bir imalat şehrine dönüşmesinde bu sanayi yapısının katkısı olmuştur. Eraydın'ın (2002) belirttiği gibi 1980 sonrasında "yeni sanayi odakları"nın içinde sayılan Gaziantep, sanayileşmeye dayalı büyümesi kente gelen göçleri hızlandırmıştır (Keyman, Keyder, Genç, Badur & Dilek, 2017, s. 109).

³ Gaziantep'in yıllar itibarıyla nüfus artışı şöyledir: 1980 yılında 1.9808.697 kişidir. 1990 yılında 1.140.594 kişiye yükselmiştir, 2000 yılında ise nüfus 1.285.249 kişiye yükselmiştir. Son olarak 2010 yılında ise 1.700.763 kişiye ulaşmıştır. 2020 yılında ise nüfus 2 milyonu aşmıştır. Görüldüğü üzere Gaziantep'in göçlerden dolayı nüfusu yıllar itibarıyla artmıştır. Artış hızı 2000 yılından sonra hızlanmaya başlamıştır. Çünkü Gaziantep'in istihdam potansiyeli arttığından dolayı iç göç hareketliliği artmıştır.

beşerî kalkınma göstergelerinde pek çok ilin gerisinde kalmıştır (Dinçer, Özaslan ve Kavasoğlu, 2003'ten akt. Geniş ve Adaş, 2011, s. 295).

İzleyen yıllarda çok fazla olumlu bir gelişme yaşanmamıştır. Kalkınma Bakanlığı en son 2011 yılında yayımladığı demografi, eğitim, sağlık, istihdam, rekabetçi ve yenilikçi kapasite, mali kapasite, erişilebilirlik ile yaşam kalitesi olmak üzere 8 alt kategoride 61 değişken kullanılarak hazırlanan “illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması araştırması” yayınlamıştır. “Sosyal gelişmişlik (SEGE)” araştırmasına göre, “Gaziantep; (1’den 6’ya kadar) gelişmişlik kademelerinden 3. kademe iller arasında, yer alarak 81 il arasında 30. sırada yer almıştır” (Kalkınma Bakanlığı, 2011, s. 50). Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK) 2015 verilerine göre, Gaziantep yoksulluk verilerinde 43. sıradadır. Temel ihtiyaçlarını karşılayamadığını belirten hane halkının oranı %58,7’dir. Ortalama günlük kazanç (TL) 52.7 ile 57.7 olan Türkiye ortalamasının altında kalmıştır. TUİK 2019 verilerine göre, TRC1 bölgesinde eğitim, sağlık, eğlence ve kültür harcamalarının toplam harcama içindeki payı oldukça az yer tuttuğu görülmektedir. En büyük harcama kalemi olarak barınma, temel ihtiyaçlar ve ulaşım giderleri olduğu görülmektedir⁴. TUİK verilerine göre (2017), Gaziantep’te il genelinde yoksul sayısı 364 bin ve nüfusa oranı ise %17,8 olarak belirlenmiştir. Orta ve üstü gelir grubundaki hanelerin oranı sadece %27,9’dur.

Gaziantep’te yoksulluk verilerinin bu kadar yüksek olması gelir dağılımı dengesizliğinin arttığı sonucunu ortaya koymaktadır. Kentin yıllık üretim miktarının mali göstergeler açısından önemli bir tutar olması ile birlikte kişi başına düşen oran ülke ortalamasının gerisindedir. Banka kredilerinin kullanımı bakımından sekizinci sırada yer alan Gaziantep tasarruf mevduatının ülke içerisindeki payı itibarıyla 21. sırada yer almaktadır. Ancak kişi başına düşen banka mevduat tutarında ülke ortalaması 8.335 dolar, Gaziantep ise 2.314 dolardır (Kalkınma Bakanlığı, 2011, s. 50). Bu durum göstermektedir ki Gaziantep’te yoksulluğun artması ile birlikte kişisel borçlanma artmıştır. Gaziantep’te yoksulluğun boyutlarını daha detaylı ele alabilmek için konuyu bazı alt başlıklarla ele almakta fayda vardır.

2. 1. Çalışan Sınıfın Durumu

Gaziantep’te çalışanların önemli bir bölümü hizmet ve sanayi sektöründe istihdam edilmektedir. Sanayi sektörü, Gaziantep’in 1960’lı yıllarda kalkınmada öncelikli il kapsamına alınmasıyla gelişmeye başlamış ve sonraki yıllarda önemli bir ivme kazanmıştır. Sanayi

⁴TUİK Hanehalkı Bütçe Anketine göre harcama gruplarının dağılımı (Yatay %), 2017-2019 yılı verilerine göre harcama kalemleri, gıda ve alkolsüz içecekler 23.6, alkollü içecekler, sigara ve tütün 3.7, giyim ve ayakkabı 5.3, Konut ve kira 27.2, mobilya, ev aletleri ve bakım hizmetleri, sağlık 1.7, ulaştırma 17.5, haberleşme 3.1, eğlence ve kültür 2.2, eğitim hizmetleri 1.8, lokanta ve oteller 4.2, Çeşitli mal ve hizmetler 4.2 olarak belirlenmiştir.

sektörünün gelişimi ile birlikte hizmet sektörü ve inşaat sektörü de gelişmeye başlamıştır. Tüm bu üç sektörün yanına tarım sektörü de eklendiğinde Gaziantep Türkiye ortalamasının üzerinde bir işgücü ve istihdam oranı barındırmaktadır. Gaziantep'te çalışabilir nüfus 2017 yılında 15-64 yaş aralığı baz alındığında 1.243.949 kişidir. SGK 2017 Ağustos ayı istatistiklerine göre sosyal güvenlik kapsamında 421.317 kişi bulunmaktadır⁵ (İş ve İşçi Bulma Kurumu, 2017). 822.632 kişi SGK primi ödememektedir. Bu sayı kayıt dışı çalışanlar, öğrenciler, emekli ve yeşil kartlı vatandaşlardan oluşmaktadır. Başka bir deyişle bu sayının önemli bir oranı yoksul kesimlerden oluşmaktadır.

Gaziantep'te kent yoksulluğunun tırmanışını Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) verileri daha net ortaya koymaktadır. 2010 yılında Gaziantep'te aşağıdaki tabloda (Tablo 1.) belirtildiği üzere yeşil kartlı vatandaş sayısı çalışan kişi sayısını geçmiştir (İnan, 2010). 2019 Ağustos ayı verilerine göre, Gaziantep nüfusunun %83'ünü oluşturan iki merkez ilçe Şahinbey ve Şehitkâmil'in yeşil kart kapsamındaki vatandaş sayısı 471.192'dir (Şahinbey Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, 2019). Dokuz yıl içinde yeşil kartlı vatandaş sayısının 237.638 kişiden 471.192 kişiye çıkmış olması Gaziantep'te kent yoksulu nüfusun dramatik bir biçimde arttığını göstermektedir. Son dönemlerde yaşanan krizlerle işsizlik de artmıştır. Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) yetkilisine göre, Gaziantep'te ücretsiz izne gönderilen işçi sayısı 2018 itibarıyla yaklaşık 75 bini geçmiş, genç işsizlik oranı %25 seviyelerine yükselmiştir (Görüşmeci A, yüz yüze görüşme, 21 Haziran 2018). Dolayısıyla yoksulluk daha da artmaya devam etmektedir.

Tablo 1. Gaziantep'te çalışanlar, yeşil kartlar sayısı ve nüfusa oranı (2010) (İnan, 2010)

Gaziantep	Kişi sayısı (bin)	Nüfusa Oranı (%)
Pirim ödeyen kişi Sayısı	233.920	14,15
Yeşil Kartlı Sayısı	237.638	14,37

Kent yoksulluğunun tırmanışa geçmesi aynı zamanda gelir dengesinin de bozulmasına yol açmıştır. TÜİK Eylül 2019'da yayınladığı gelir ve yaşam koşulları araştırması bölgesel sonuçlarına göre, TRC1 bölgesi⁶ (Gaziantep, Adıyaman ve Kilis) en zengin %20'lik dilim ile en yoksul %20'lik dilimin 5 katı gelir farkı ile göreceli yoksulluk değerinin en düşük olduğu bölge olmuştur. Ancak yoksul nüfus sıralamasında TR81 (Zonguldak, Karabük, Bartın), %13,2 ile

⁵ SSK (4/a) kapsamında 301.584 kişi, BAĞ-KUR (4/b) kapsamında 65.599 kişi, emekli Sandığı (4/c) 54.134 kişi

⁶ İBBS (İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırması), Türkiye'nin AB üyelik sürecinde yerine getirmekle yükümlü olduğu kriterlerden biridir. Uygulamanın amacı bölgesel politika çerçevesinin belirlenmesi, bölgelerin sosyo-ekonomik analizinin yapılması ve Avrupa düzeyinde karşılaştırılabilir bölgesel istatistik verilerin üretilmesi olarak tanımlanmıştır. 3 kademeli bölge sistemi oluşturulurken, 81 il Düzey3 olarak tanımlanmış, "ekonomik, sosyal ve coğrafi yönden benzerlik gösteren komşu iller ise bölgesel kalkınma planları ve nüfus büyüklükleri de dikkate alınarak" Düzey2 (26 adet) ve Düzey1 (12 adet) bölgeleri belirlenmiştir.

TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt) ve %13,4 ile TRB1 (Malatya, Elâzığ, Bingöl, Tunceli) bölgelerinin gerisinde kalmıştır. Keyman vd. göre, “Gaziantep ekonomik büyümeyi sosyal refaha dönüştürmekte yapısal olarak tıkanıklık yaşayan bir ildir. Yani Gaziantep ekonomik büyümede gösterdiği başarıyı toplumsal refahın arasındaki makas önceden beri dramatik bir şekilde açılmaktadır” (Keyman vd., 2017, s. 120). Bu durumun birçok nedeni bulunmaktadır. Öne çıkan nedenler arasında uzun çalışma saatleri, düşük ücret uygulaması, hayat pahalılığı (özellikle konut fiyat ve kiralari), vergi politikaları, teşvik politikaları, göçler ve merkezi yönetim politikaları sayılabilir. Gaziantep’in içerisinde yer aldığı, orta-düşük gelir grubunda sınıflandırılan TRC1 bölgesi, çalışan başına alınan maaşlar ve ücretler bakımından Türkiye ortalamasının altında ve Düzey 2 bölgeler arasında en alt sıralarda yer almaktadır. Oysaki Gaziantep’in aynı dönemlerde ihracatında önemli artışlar yaşanmış ve Türkiye’de en büyük 500 şirket arasında 2009 yılında 16 firma varken, bu sayı 2018 yılında 25’e çıkmıştır. Aynı dönemlerde ihracat yapan firma sayısı 49’dan 61’e yükselmiştir (Gaziantep Sanayi Odası, 2019).

2.2. Kayıt Dışı İstihdam

Gaziantep istihdam potansiyelinden dolayı son yıllara kadar önemli göç almıştır. Haliyle bu durum işverenler açısından avantaj olarak kullanılmış; reel ücretleri düşürdüğü gibi kayıt dışı istihdamı da artırmıştır. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Yıllık Programlar ve Konjonktür Değerlendirme Genel Müdürlüğü’nün 2006 yılında yayınladığı bir rapora göre, Güneydoğu bölgesi ve Gaziantep’in kayıt dışı istihdam verilerinin yüksek olduğunu göstermiştir:

2003 yılı itibarıyla tarım dışı sektörlerde bölgelere göre kayıt dışı istihdam oranlarına baktığımızda, Güneydoğu Anadolu Bölgelerindeki kayıt dışı istihdam oranının ise daha yüksek olduğu görülmektedir. Özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesinde kayıt dışı istihdam oranının Türkiye ortalamasının 20 puan üstünde olmasında bu bölgedeki imalat ve perakende ticaret sektörlerindeki kayıt dışı istihdam oranının (%54 ve %68) yüksek olmasının etkisi büyüktür... Bölgelerde yer alan büyük illerdeki kayıt dışı istihdam oranlarına bakıldığında, Gaziantep ve Adana’da kayıt dışı istihdam oranının yüksek olduğu dikkati çekmektedir (Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Yıllık Programlar ve Konjonktür Değerlendirme Genel Müdürlüğü, 2006, s. 26-27).

Hızlı nüfus artışı ile birlikte işgücüne katılım talebinin artması Gaziantep’te kayıt dışı istihdam oranının tırmanışa geçmesine yol açmıştır. Kentte her iki kişiden birisi kayıt dışı ve güvencesiz bir şekilde istihdam edilmektedir. Bu durum çalışanları sıklıkla işsizlik ve kronik

yoksullukla yüz yüze bırakılmaktadır. Çalışanlar çok sık iş değiştirmekte ve uzun dönem işsiz kalma gerçeğiyle yüz yüze kalmaktadır (Geniş ve Adaş, 2011, s. 367-68). Söz konusu istikrarsız istihdam çalışanları kayıt dışı istihdama zorlamaktadır. Gaziantep, Adıyaman ve Kilis ile birlikte TRC1 bölgesi 2016 yılında kayıt dışı istihdam oranı %33,99'dur. TRC1 bölgesindeki %33,99'luk bu oran Türkiye ortalamasının üzerindedir (Özdemir ve Çütçü, 2017, s. 506). Gaziantep ilinin TRC1 bölge nüfusunun %76'sına sahip olduğunu ve yaklaşık istihdamın %80'ini tek başına sağladığını belirtmek gerekir. Bu sebeple kayıt dışı istihdam oranının büyük çoğunluğunu Gaziantep ilinin oluşturduğunu söylemek yanlış olmaz. Denetim eksikliği ve göz yumma gibi nedenlerle kayıt dışı istihdam çalışanlar için önemli bir sorun haline gelmiştir. Aşağıdaki tabloda (Tablo 2) görüldüğü gibi kayıt dışı istihdam yıllar itibari ile düşmüş olarak görülse de ancak resmi rakamlar kuşkuludur. Kayıt dışı istihdam ile mücadelede yetkili olan Sosyal Güvenlik İl Müdürlüğü yetkilileri ile yaptığımız görüşmede kayıt dışı istihdamla mücadelede ihbar üzerine hareket edildiğini belirttiler. Kurumun 2019 yılı verilerine göre kayıt dışı çalışma istatistiklerine göre ilk 7 ayda 473 Türk vatandaşı ve 90 yabancı uyruklu işçinin kayıt dışı çalıştığı tespit edilmiştir (Görüşmeci B, Kişisel görüşme, 15 Temmuz 2019). Birçok kişi sosyal yardım programından çıkmamak ve işinden olmamak gibi çeşitli sebeplerle kayıt dışı çalışmayı kabul etmek zorunda kalmaktadır. Görüşmeci A, "kayıt dışı çalışanlarla ilgili (özellikle göçmenler) yaptığı şikâyetlerinde SGK müfettişleri tarafından büyük işyerlerine ya da fabrikalara yapılan denetimlerde herhangi bir ceza ya da yaptırım uygulanmadığını" belirtmiştir (Görüşmeci A, Kişisel görüşme, 21 Haziran 2018).

Kayıt dışı istihdamı artıran bir başka etken göçmen iş gücünün artmış olmasıdır. Özellikle tarım, imalat ve hizmet sektörü sigortasız ve daha düşük ücrete göçmen işçileri istihdam etme yoluna gitmiştir. Suriyeli nüfusun kentte yoğunlaşması ile kayıt dışı göçmen istihdamı artmıştır⁷. Suriyeli göçmenler Gaziantep gibi yoğun olarak bulunan illerde büyük ölçüde işgücü piyasasına dâhil olmuştur. Türkiye'de Çalışma izni bulunan 50 bin Suriyeli çalışabilir nüfusun sadece %4'üne denk gelmektedir. Türkiye'de 5-14 yaş arasında çalışan Suriyeli mülteci çocuk sayısı 127.140 olarak tespit edilmiştir. Özellikle pandemi dönemlerinde kişisel ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanan Suriyeliler okul çağında bu çocukların çalışmasına ihtiyaç duymuşlardır (Tarlan, 2020). Türkiye'de Suriyeli nüfusu barındırma sıralamasında Gaziantep'in ikinci sırada olduğu düşünülürse iş piyasasında önemli bir göçmen emeğinin kullanıldığı göz ardı edilemez bir gerçektir.

⁷ Suriyeli göçmenlerin kayıt dışı çalışması ile birlikte ayrıntılı bilgi için 2015 yılında çeşitli sivil toplum örgütlerinin raporuna bakılabilir (Gaziantep Ticaret Odası, 2015).

Tablo 2. TRC1 Bölgesinde 2009-2016 yılları arasında kayıt dışı istihdam (%) (Özdemir ve Çütçü, 2017, s. 506)

Yıl	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Gaziantep, Adıyaman ve Kilis	59,32	57,82	53,18	49,13	44,27	38,45	35,09	33,99

2.3. İç Göç

Gaziantep 1980 yılından beri göç almaktadır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerinden tarım sektöründe âtil kalan guruplar ve köylerin boşaltılması sonucu kentlere göç eden nüfus Gaziantep gibi yeni gelişen sanayi merkezlerine göç etmeye başlamıştır. Bu göçlere yaklaşık 10 yıl önce başlayan Suriye'deki iç savaştan dolayı kente gelen 450 bin Suriyeli ve diğer göçmenlerde eklendiğinde Gaziantep birçok diğer sanayi bölgelerinden daha fazla kent yoksulu nüfus barındırmaktadır. Gaziantep'e göçle gelen nüfusun ekonomi, eğitim, mesleki beceri gibi bazı demografik göstergelerde yetersiz bir profile sahip olduğu söylenebilir. Gaziantep nüfusunun üçte birinden fazlası kente göçle gelip yerleşmiş vatandaşlardan oluşmaktadır. Yapılan göçlerin %69,5'i ekonomik nedenli gerçekleşmiştir (Geniş ve Adaş, 2011: s. 340). Kentte ikamet edip diğer illerin nüfusuna kayıtlı olanların nüfusa oranı 2008 yılında %30 iken, 2014'te %33'e yükselmiştir. Gaziantep'in göç hızının Suriyelilerin kente yoğun bir şekilde göç etmeye başladığı 2013 yılına kadar artmaya devam etmiştir. Aşağıdaki tabloda (Tablo 3) görüldüğü üzere Gaziantep, 2013 yılına kadar nüfus artış hızı yüksek olan ilk 10 il arasında birinci sırada yer almıştır.

Tablo 3. 2000-2014 Nüfus Artış Rakamlarına Göre İlk 10 İl (TÜİK)

Sıra	İl	2000	2013	Nüfus Artışı 2000-2013 (%)
1	Gaziantep	1.285.249	1.844.438	43,5
2	İstanbul	10.018.735	14.160.467	41,3
3	Tekirdağ	623.591	874.475	40,2
4	Kocaeli	1.206.085	1.676.202	39
5	Şırnak	353.197	475.255	34,6
6	Yalova	168.593	220.122	30,6
7	Bursa	2.125.140	2.740.970	29
8	Ankara	4.007.860	5.045.083	25,9
9	Antalya	1.719.751	2.158.265	25,5
10	Şanlıurfa	1.443.422	1.801.980	24,8

Gaziantep bölge illeri arasında en gelişmiş il olması gelen göçlerin en büyük nedeni olarak görülebilir. 2010 yılına kadar Gaziantep'e gelen göç hızı son yıllarda yavaşlama hatta gerileme olmuştur (Tablo 4.). Özellikle son yıllarda Suriye Savaşı sonrasında gelen göç akınıyla artık iç göç hızı düşmüştür. Gaziantep, eskisi gibi iç göç için cazibe merkezi olma vasfını

yitirmiştir. Çünkü kentin istihdam potansiyeli azalmış ve ekonomik kalkınma hızı yavaşlamıştır. “Nitekim Gaziantep’le aynı dönemde yeni sanayi odağı olarak yükselişe geçen Denizli ve Kayseri gibi illerde ekonomik gelişmişlik seviyesiyle refah seviyesi arasındaki fark bu denli dramatik değildir” (Keyman vd., 2017, s. 121).

Tablo 4. Gaziantep ilinde 2012-2018 yılları arasında göç hızı (%) (TÜİK)

2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
4.2	1.26	0.17	1.07	-1.25	-2.16	-1.52	-8.9

2. 4. Kent Yoksulluğunun Çocuklar Üzerindeki Yansıması

Gaziantep’te Kent yoksulluğunun artması çocuk işçiliğinin yükselmesine yol açmıştır. Kahraman ve Gül’ün (2015) çalışan çocuklar üzerine yaptığı alan çalışmasında, Gaziantep’teki hanelerin %70’i asgari ücretin altında maaş almaktadır (Kahraman ve Gül, 2015, s. 356). Bu durum çocukların erken yaşta okulu bırakmalarına ve çalışmak zorunda kalmalarına yol açmaktadır. Gaziantep Milli Eğitim Müdürlüğü 2017 yılı verilerine göre ortaokul öğrenci sayısı 170.843 kişidir. 2018 yılı Gaziantep Milli Eğitim Müdürlüğü verilerine göre ortaöğretime kayıt yaptıran öğrenci sayısı ise 121.269 kişidir. Ortaöğretime devam etme oranı %77,83’tür. 49.574 öğrenci eğitime son vermek zorunda kalmıştır. Daha kötüsü 7.308 çocuk temel eğitime başlayamamaktadır. İlk ve ortaöğrenim çağında olan her 10 çocuktan biri okula devam etmemekte veya edememektedir. Bu oran kız çocuklarında daha yüksektir (Gaziantep Milli Eğitim Müdürlüğü, 2019). Bu rakamlara okuldan sonra çalışan, kayıtlı olduğu halde okula devam etmeyen çocuklar dâhil değildir.

Gaziantep’te çocuk işçiliğinin yaygın olması iş kazalarından da belli olmaktadır. 2013’ten 2018’in ilk 5 ayına kadar Türkiye’de 319 çocuk iş kazasında yaşamını yitirmiştir. İş kazalarının en fazla yaşandığı üç il sırasıyla Adana, Şanlıurfa ve Gaziantep’tir. Evrensel gazetesinin bilgilerine göre; 5,5 yılda iş kazasında kaybeden çocuk işçilerin illere göre dağılımına bakıldığında Adana’da 24, onu 19 ölümle Şanlıurfa, 18 ölümle Gaziantep, 15 ölümle İstanbul, 14 ölümle Konya izlemiştir (Evrensel Gazetesi, 2018).

3. GAZİANTEP’TE YOKSULLUKLA MÜCADELE POLİTİKALARI

Türkiye’de sosyal devlet ilkesinin neo-liberal döneme kıyasla 1980’lerden önce daha iyi durumda olduğu söylenebilir. Reel ücretler çalışanları enflasyonun etkisinden kısmen korumuş, Tarım Kredi Kooperatifler gübre, mazot ve düşük faizli kredi imkânları sunulmuştur. Çalışanların ücretleri tatmin edici olduğu gibi maaş ve çeşitli ikramiyeler verilmiş, herhangi bir geliri bulunmayanlar ise (dul, yetim vb.) çeşitli kalemler altında devlet destekleri almışlardır.

Aynı desteklemeler bugün de yapılmakta olsa da hem enflasyon karşısında ciddi manada eriyerek sembolik hale gelmiş, hem de kooperatifler ve birlikler serbest piyasanın gerekleri doğrultusunda dönüşmüştür⁸. Ancak Neo-liberal politikalar ile birlikte çalışanların reel ücretlerinde önemli kayıplar yaşanmış, gelir adaletsizliği artmış ve kırsal kesim destekleme teşvik ve hibe yardımlarında kesintilere gidilmiştir. Tarım sektörü üretimleri yıllar geçtikçe gerilemeye başlamıştır⁹. Neo-liberal politikalar ile birlikte 1980’lerden önce yoksullukla mücadelede politikalarında değişikliğe gidilerek “yönetilebilir yoksulluk politikası” tercih edilmiştir. Devletin yoksullara yönelik yardımları, 29 Mayıs 1986’da Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde (TBMM) kabul edilen Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu ile Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu (SYDTF) çatısı altında birleştirilmiştir. SYDTF birçok kalemden yardımlar ve krediler sağlamıştır. Ancak yoksulluğun ilerleyen yıllarda daha da görünür olması ile birlikte BM ve DB desteği ile SYDTF’nin bütçesi artırılmıştır¹⁰. Bugün vakfın yoksullara yönelik aynı ve nakdi olmak üzere birçok yardım türü bulunmaktadır. Bunlardan bazıları; şartlı eğitim, şartlı sağlık, şartlı gebelik, muhtaç asker ailesi, ilaç, engelli, yabancı, asker yakını, ev eşyası, terör zararı, gıda yardımı, kömür yardımı, engelli aylığı, 2022 sayılı engelli yaşlı aylığı ile birlikte şartlı nakit transferi (ŞNT¹¹) ev onarımı gibi daha başka 32 yardım kalemi bulunmaktadır¹². Yardımın amacına ve içeriğine baktığımızda yoksulluğun azaltmasına hizmet etmediği ve yoksulların kısa dönem ihtiyaçlarını gidermeyi amaçladığı görülmektedir. Bu tür yardım tarzının uzun vadede yoksulluğun azaltılmasından çok yoksulluğun yönetilebilir olmasına hizmet etmektedir. Bir yıldan az yardım alanların oranı %31,3, 1 yıl ve üzerinde yardım alanların oranı ise %68,7’dir. Yoksul hanelere yönelik gelir destekleri oldukça sınırlıdır. Yardım alanların çoğunluğunun bir yıldan fazla hatta daha uzun

⁸ 57. Hükümet (DSP-MHP-ANAP) Tarım Satış Kooperatifi ve Birliği’ni çiftçilerin aleyhine dönüştürmüş olan 4572 sayılı yasayı çıkartarak devletten gelen mali destekleri kestiği gibi kurumların özelleştirilmesinin de yolunu açmıştır (Aysu, 2008, s. 17-18).

⁹ Tarımın GSYİH içindeki payı, dönemler itibarıyla azalma göstermiştir. 1980 yılında %26,1 olan tarım sektörünün GSYİH içindeki payı 1990 yılında %17,5’e 2004 yılında ise %11,2’ye düşmüştür (DPT, 2006).

¹⁰ SYDTF gelirleri 1986’da 78.642 iken 1990 828.081TL, 2000 yılında 523.414.785 TL ve 2010 yılında 2.292.256.839 TL’ye yükselmiştir (Yay, 2015, s. 28-29). Türkiye’de sosyal yardım niteliğindeki transferlerin GSYİH’ye oranı 2002 yılında sadece %0,3 iken bu oran 2011 yılında %1,18’e çıkarılmıştır (Yavuzkanat, 2013, s. 40).

¹¹ Ülkemizde 2001 ekonomik krizinden sonra DB aracılığıyla başlatılan ve son birkaç yıldır da Türkiye’nin olanaklarıyla devam ettirilen ŞNT uygulaması, yoksul çocukların eğitime devamı koşuluyla verilen bir gelir destek programıdır.

¹² Örneğin Gaziantep’in en büyük ilçesi Şahinbey’de, 2015-2018 yılı arasında 103.108 hane, 468.571 kişiye aynı ve nakdi yardım yapılmıştır. Sadece 2018 yılında 342.371 kişiye aynı ve nakdi yardım yapılmıştır (Şahinbey Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, 2019). Bu rakamlar her iki haneden birisine bir şekilde yardım gittiğini göstermektedir. Yapılan yardımların TL karşılığı ise 489.386.472’dir. Aynı şekilde Şehitkâmil SYDTF’nin 2015-18 yılları arasında yaptığı yardımların miktarı 317.757.591TL’dir. Nakit olarak yapılan yardım 178.000.772 TL’dir (Şehitkâmil Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, 2019).

zamandır yardım alması yoksulluğun sürdüğü ve devam ettiğini göstermektedir (Kahraman ve Gül, 2015, s. 357).

Türkiye’de olduğu gibi Gaziantep’te yoksulluk politikaları merkezi yönetim ve yerel yönetimler olmak üzere iki farklı koldan yürütülmektedir. Merkezi yönetimin illere gönderdiği doğrudan yatırım programları dışında¹³ esnaflara krediler ve yoksullara yönelik doğrudan yardımlar yapmaktadır. Merkezi yönetim doğrudan gelir desteği sağlamak amacıyla sürdürdüğü yoksulluk politikası özerk bir yapısı bulunan esnaf ve sanat kooperatifleri ve Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) gibi kuruluşları devlet bankaları aracılığı ile fonlayarak esnaflara yönelik kredi paketleri sunmaktadır¹⁴. KOSGEB iş kurmak isteyen ve işini büyütmek isteyen girişimcilere yönelik eğitimler ve krediler sunmaktadır. Girişimci eğitim programlarıyla, istihdamın korunması, artırılması, geliştirilmesi ve işsizliğin azaltılması hedefleri çerçevesinde hem iş kurma imkânı sunulmakta hem de ilave istihdam imkânı amaçlanmaktadır.

Merkezi yönetimin başka bir yoksulluk politikası İşve İşçi Bulma Kurumu’nun (İŞKUR) üzerinden işsizlere yönelik kısa dönemli veya mevsimlik olarak istihdam politikası gütmektir¹⁵. Bu istihdam politikası genellikle 9 ay sürmekte ve geçici de olsa olarak işsizlik rakamlarını düşürmekte ve işsiz kalan vatandaşların bir süreliğine hayatlarını idame ettirmelerine katkı sunmaktadır. Ancak İŞKUR’un işe yerleştirme süreleri kısa olmasının yanı sıra istihdam oranı da yetersiz kalmaktadır. İŞKUR çalışma programına başvuran vatandaşların önemli bir kısmı emeklilerden ve ek gelir getirmek isteyen vatandaşlardan oluştuğu gözlemlenmektedir. Gaziantep’te İŞKUR’a yıllara göre başvuru yapan kişi sayısı, 2016 yılında son yedi yılın en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Toplam başvuru sayısı 2010 yılı ile karşılaştırıldığında 2016 yılında 41.677 kişi artmıştır (Türkiye İş ve İşçi Bulma Kurumu, 2017, s. 2-3).

¹³ Gaziantep Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı’nın (SBB) verilerine göre, 2014-2019 yılları arasında en çok yatırım alan il arasında ilk 10 il arasında değildir. SBB yatırım verilerine bakıldığında illere yapılan yatırım kalemlerine baktığımızda yatırımların aslan payı karayolları, devlet su işleri ve ulaşım sektörü olduğu görülmektedir. Kısacası SBB yatırım programları doğrudan yoksullukla mücadeleyi amaçlamamaktadır. Bknz. <https://www.sbb.gov.tr/yatirimlarin-illere-gore-dagilimi/>

¹⁴ Gaziantep Esnaf ve Sanatkarlar Odası’na bağlı 34.672 işyeri 33.071 esnaf ve 71 esnaf ve sanatkarlar odası bulunmaktadır. KOSGEB tarafından “Yeni Girişimci Desteği” kapsamında Gaziantep ilinde 2013-2018 yılları arasında 620 Uygulamalı Girişimcilik Eğitimi düzenlenmiş 16.229 girişimci aday bu eğitimlere katılmıştır. 1.009 işletmeye 26.704.802 TL tutarında destek sağlanmıştır (Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı, 2019).

¹⁵ İŞKUR 2016 istatistiklerine göre, 29.052 kadın, 73.500 erkek olmak üzere 10.2552 kişi işsizlik kaydı başvurusu yapmıştır. Açık iş oranı 52.785’tir ve işe yerleştirilenler kadın 3.549, erkek 19.153 toplam 22.702 kişidir. Kayıtlı işgücü kadın 33.182, erkek 81.109 toplam 114.291 kişidir. Kayıtlı işsiz 16.624 kadın, 33.462 erkek olmak üzere toplam 50.156 kişidir (İş ve İşçi Bulma Kurumu, 2017).

3. 1. Yerel Yönetimlerin Yoksulluk Politikası

Belediyelerin görev ve sorumlulukları büyüklükleri ve bütçelerine göre kanunlarla belirtilmiştir¹⁶. Belediyelerin İmar, su ve kanalizasyon, ulaşım gibi kentsel alt yapı; coğrafi ve kent bilgi sistemleri, çevre ve çevre sağlığı, temizlik ve katı atık; zabıta, itfaiye, acil yardım, kurtarma ve ambulans; şehir içi trafik; defin ve mezarlıklar; ağaçlandırma, park ve yeşil alanlar gibi asli görevleri dışında sosyal belediyecilik içerisinde tarif edilebilecek görev ve sorumlulukları da bulunmaktadır. Yasalar yerel yönetimlere mesleki kurslar açmak; tarım ve hayvancılığı desteklemek, kadın, çocuk ve yaşlılara yönelik mesleki, kültürel ve sanatsal merkezler ve kurslar açılması, okulların bakım ve onarımları, spor salonları, mabetlere, eğitim kurumlarına, yurtlara, okul pansiyonlarına ve hastanelere indirimli bedelle ya da ücretsiz olarak içme suyu, dezavantajlı gruplara yönelik destekler gibi şu an zaman zaman belediyeler tarafından yapılan birçok sorumluluklar yüklemektedir.

Yoksullukla mücadele konusunda yasaların verdiği yetki ve sorumluluklar yetersiz olmakla birlikte bu haliyle bile uygulamaları belediye yönetimlerin tercihlerine göre değişmektedir. Örneğin bazı belediyeler köylülerin kooperatif kurmalarını destekleyerek, sübvansiyonlarda bulunmakta (gübre, mazot, fidan), çiftçilerin ürünlerini gerek doğrudan satın alarak gerekse de pazarlanmasına destek olarak ekonomik olarak destek olmaktadır. Gaziantep'te Büyükşehir başta olmak üzere merkez ilçe belediyeleri tarım sektörüne yönelik destekleri gübre, fidan ve tohum desteğinde bulunmaktadır. Gaziantep Büyükşehir Belediyesi (GBB) ve merkezi iki ilçe belediyelerinin hedef ve raporlarına bakıldığında yoksulluğu ve eşitsizliği azaltacak hedefler belirlendiği görülmektedir. Örneğin, GBB'nin hedefler ve önceliklerinde yoksullara yönelik politikalar şunlardır:

Sosyal Koruma

**Yoksulluğun nesiller arası aktarımının önlenmesi amacıyla başta eğitim olmak üzere temel kamu hizmetlerine erişimde fırsat eşitliği daha da güçlendirilecek; yoksullukla mücadelede sivil toplumun katılımı artırılacak ve yerel yönetimlerin rolü güçlendirilecektir.*

**Sosyal yardım-istihdam bağlantısı güçlendirilerek yoksul kesimin istihdam edilebilirliğinin artırılması ve üretken duruma geçirilmesine yönelik programlara devam edilecektir.*

¹⁶ Ayrıntılar için 5393, 5216 ve 6360 nolu ve ilgili yasalara bakılabilir.

**Sosyal hizmet ve yardım alanında nitelikli personel eksikliği giderilecek, aile yanında bakımı destekleyen modeller geliştirilecek, kurum bakımı hizmetlerinin standart ve niteliği iyileştirilecektir.*

**Engellilere yönelik eğitim, istihdam ve bakım hizmetlerinin etkinliği ve denetimi artırılacak, bu kapsamda kaynaklar daha verimli kullanılacak ve fiziksel çevre şartları engellilere uygun hale getirilecektir.*

**Yaşlıların kendi çevrelerinden uzaklaşmadan evlerinde bakımını sağlamaya yönelik hizmetler çeşitlendirilerek yaygınlaştırılacak ve yaşlılara yönelik kurumsal bakım hizmetlerinin sayı ve niteliği artırılacaktır (Gaziantep Büyükşehir Belediyesi, 2017, s. 35).*

GBB'nin dezavantajlı gruplara yönelik sosyal destek hizmetlerinin artırılmasına yönelik hedefleri de bulunmaktadır. Ancak bu hedeflere yönelik gerekli stratejiler, araçlar, hedeflere yönelik raporlar ve hangi yöntemlerin takip edileceğine dair somut bir yol haritası bulunmamaktadır.

Gaziantep'te belediyelerin yoksulluk politikaları aşağı yukarı merkezi yönetimle paralellik göstermektedir. GBB ve diğer merkez belediyelerin yönetim biçimleri, bütçe yönetimleri, yardım politikaları merkezi yönetimle paralel bir şekilde yürütüldüğü görülmektedir. En başta her üç parti de iktidara bağlı başkanlar tarafından yönetilmektedir.. GBB belediye yönetim yapılanmasını Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne benzer biçimde değiştirmiştir¹⁷. İnşaat politikası Gaziantep'te de hızlı büyüyen bir sektör haline gelmiştir. TOKİ-belediye iş birliğinde birçok inşaat projeleri gerçekleştirilmiştir¹⁸. GBB ve diğer iki merkez ilçe belediye politikaları ve sosyal yardımlar İslami vurgularla görünür kılınmakta, billboard ve panolarda “hayırsever belediyecilik” anlayışları sergilenmektedir¹⁹. Belediyelerin yoksullara yönelik yardımlarının birçok kalemi vardır.

¹⁷ <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/belediyede-cumhurbaskanligi-modeli-uygulamasi/1453803>

¹⁸ TOKİ Gaziantep genelinde 36 konut ve işyeri projesi gerçekleştirmiştir. Aynı zamanda Belediyelerin kentsel dönüşüm projeleri TOKİ iş birliğinde yürütmektedir. Son 10 yılda belediyeler (özellikle Şahinbey ve Büyükşehir Belediyesi) birçok inşaat faaliyeti yürütmektedir. TOKİ ve belediyeler gerek hazine arazileri üzerinde gerekse de kentsel dönüşümler yoluyla ciddi bir konut üretimi faaliyetleri yürütmektedir. Sadece Şahinbey Belediyesi 8 binin üzerinde konut inşa etmiştir ve devam eden inşaat projeleri bulunmaktadır.

¹⁹ GBB ve diğer merkezi iki ilçe belediyeleri yönetim anlayışlarında İslami motifler çok yaygındır. Örneğin İslamiyet'te özel günlerde kutlama mesajları, çocukları kuran kursuna ve namaz kılmaya özendirme yarışmaları ve etkinlikler sıklıkla tekrar edilmektedir. Örnekler için bkz. <https://www.haberturk.com/gaziantep-haberleri/66791581-haydi-cocuklar-camiye-projesiyle-cocuklar-odullendirildi>, <https://www.youtube.com/watch?v=E2621BqurEw>

İlk olarak belediyelerin yoksul kesimlere yönelik en yaygın yardım türü aynı verilen yardımlardır²⁰. Bu yardımlar sadece alt gelir grubuna yönelik olmamakta, bazı özel günlerde devlet memurlarını ve STK'ları kapsayan daha geniş bir yelpazede devam etmektedir.

Gaziantep'te Büyükşehir, Şahinbey ve Şehitkâmil belediyelerinin yoksullara yönelik en önemli sosyal destek uygulaması konut edindirmedir. Bu politika yoksulların konut edinmesinde önemli bir destek sağlamaktadır. Söz konusu konutlar çoğunlukla hazine arazileri üzerine inşa edilmekte ve belediye-TOKİ iş birliğinde gerçekleştirilmektedir. Konut edindirme politikası genellikle hazine arazileri kullanılmakta, belediyelere gelir getirmesinden öte yönetimleri politik olarak güçlü kılmaktadır.

GBB ve diğer belediyelerin yardım politikalarından birisi muhafazakâr kimlik yapısının harcı olarak kurgulanan aile ve evlilik kurumunu teşvik eden sosyal yardımlar ve projeler yürütmektedir. İslami geleneklerle örülü yeni evli çiftlere aile okulu kursu, yeni doğan çocuklara hediye paketleri, tüp bebek destek merkezleri, yeni evli çiftlere hediyelerle aileye verilen değer gösterilmeye çalışılmaktadır.

Belediyelerin bir başka sosyal destek uygulaması sosyal tesisler ve meslek eğitim merkezleri aracılığı ile lise, üniversite sınavı ve yetişkinlere yönelik meslek edindirme kursları, sportif aktiviteler, taziye evleri ve kuran kursları gibi dini etkinlikler düzenlenmektedir. Gaziantep'te neredeyse her mahallede bir sosyal tesis bulunmaktadır. Sosyal tesisler, kütüphanesinden-kuran kurslarına kadar neredeyse muhafazakâr-İslami değerleri çerçevesinde hizmet veren belediye tesisleridir.

4. SONUÇ

1970'li yılların sonundan itibaren Batı Avrupa ABD'de başlayan neo-liberal yönetim politikaları ve yerel kalkınma ulusal devlet yapılarını aşındırarak kentleri mekân tutmuş ve kentler hızlı bir şekilde gelişmeye veya büyümeye başlamıştır. Kentlere akana yatırımlar ile birlikte kırsaldan ve çevre bölgelerden kent mekânlarına doğru yoksul nüfuslar birikmeye başlamış ve kentler büyümeye başlamıştır. Kentlerin büyümesi ile birlikte metropol kent diye tabir ettiğimiz mega kentlerin sayısı dünya genelinde artmaya başlamıştır. Kentlerde nüfusun birikmesi ile birlikte tırmanışa geçen kent yoksulluğu göz ardı edilemeyecek sonuçlar ortaya

²⁰ Yeni doğan bebek paketi, asker çantası, öğrencilere yönelik karne hediyesi, tekerlekli sandalye, sosyal market (yoksul ailelere yönelik kartla yapılan alışveriş), taziye çadırı, çeşitli hediyeler dağıtılması (ayakkabı, mont, kazak), erzak, kömür vb. eşya dağıtımları yapılmaktadır. Özellikle belediye yasalarında yapılan değişikliklerden sonra çiftçilere yönelik fidan desteği gibi birçok yardım kalemi bulunmaktadır. Ayrıca kamuya açık bir şekilde kentin çeşitli bölgelerinde yapılan yemek ikramları (iftarlar ve belirli günlerde yapılan yemek dağıtımları dışında yıl boyu dağıtılan çorba ikramları), yaygın bir yardım türüdür.

koyması ile birlikte siyasetin gündemine oturmuş ve yoksullukla mücadele tartışmaları başlamıştır.

Yoksulluğun dünyanın genelinde artmış olması 20. yüzyılın son çeyreğinde BM, DB ve İLO gibi uluslararası kuruluşlar tarafından yoksullukla mücadele ile ilgili toplantılar ve çok uluslu anlaşmalar ve projeleri tetiklemiştir. Bu sürecin son halkası BM yoksullukla mücadeleyi içine alan sürdürülebilir kalkınma politikalarını içeren bir dizi toplantılar gerçekleştirmiş ve Türkiye'nin de bulunduğu birçok ülke tarafından imzalanan anlaşmalar gereğince ülkeler yoksulluğu uzun vadede azaltacak önlemleri koymayı taahhüt etmiştir. Türkiye'de bu ülkelerden birisidir. Yoksullukla mücadele programları daha sonra yerel yönetimlerin programlarına girmiş ve GBB söz belediyelerden birisidir. Ancak gelinen noktada gelişmekte olan kentlerin çoğunda olduğu gibi Gaziantep'te de kalkınma politikaları sadece ekonomik büyümeye odaklanmış, toplumsal kalkınma ihmal edilmiştir. Gaziantep gibi metropol kentlerde artan refahtan ücretli çalışanlar ve yoksullar eşit düzeyde faydalanamamıştır. Çoğu zaman durum yoksulların aleyhine seyretmiştir.

Gaziantep'te 1960'lı yıllarda artmaya başlayan kent yoksulluğu, neo-liberal politikaların uygulanmaya başlaması ile birlikte kentin sırtında taşıyamayacağı yük olmaya başlamıştır. Bir yandan kent merkezinde neo-liberal dönüşüme uygun yapısal dönüşümler devam ederken, diğer yandan toplumsal alanda (mekânsal, kültürel ve yoksulluk politikaları) İslami dönüşüm faaliyetleri yürütülmektedir. Yoksullukla mücadele politikaları yoksulluğun uzun vadede azalmasına hizmet etmediği gibi yoksullukla yönelik yardımlar sivil toplum örgütleri ile iş birliğinde ağırlıklı olarak sosyal sorumluluk projeleri olarak yürütülmektedir. Ancak BM yoksulluğun ve eşitsizliğin azaltılmasından çok yönelik politikaların geliştirilmesi gerektiğini açıkça belirtmiştir. Bu durumda meslek edindirme kursları ve esnaf kredi destek paketleri dışında yoksullara gelir desteği sağlayacak politikalar geliştirilmemektedir. Var olan Kredi destekleri ve meslek edindirme kursları da yetersiz kalmaktadır. Geriye kalan ayni ve nakdi yardımlar yoksulların gününü kurtarmaktan öteye bir anlam ifade etmemektedir. Söz konusu sosyal yardımlar “vatandaşlık hakkı ya da kamusal sorumluluk” olmaktan çıkarılıp bir tür “hayırseverlik” olarak sunulmaya çalışılmaktadır.

Yoksulluk politikalarından en önemlisi konut edindirme projelerinin yoksulların kira gibi önemli bir harcama kalemini ortadan kaldırmaya yönelik önemli bir projedir. Ancak bu politikanın artılarının yanı sıra yoksul kesimin kent dışına sürülmesine yani soylulaştırmaya, yoksulları uzun dönem borçlandırmaya ve inşaat-finans sektörünü de canlandırma gibi olumsuz sonuçları da bulunmaktadır.

Sonuç olarak ülkede Gaziantep’le sınırlı olmayan yönetilebilir bir yoksulluk politikası yürütülmektedir. Mevcut olan yoksullukla mücadele uygulamaları yoksulluğun uzun vadede ortadan kaldırılmasına hizmet etmemektedir. Söz konusu politikalara alternatif olacak, yoksulluğu orta ve uzun vadede ortadan kaldıracak esnafa ve çiftçiye yönelik uygun krediler hayata geçirilmeli, kooperatifler ve birlikler 1980 yılı öncesi yapısına getirilmelidir. 2000’li yıllardan sonra konut fiyatlarındaki orantısız artış göz önünde bulundurularak kent dışına alternatif ulaşımı zor olmayan bölgelerde maliyetine sosyal konutlar yaygınlaştırılmalıdır. Özelleştirmeler durdurularak hayati önem arz eden kurumlar kamulaştırılmalı (elektrik, doğalgaz, internet, sağlık ve ulaşım) ve hizmetler ücretsiz hale getirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Aysu, A. (2008). *Küreselleşme ve tarım politikaları*, İstanbul: Su Yayınları.
- Baloğlu, F. (2005). Kentsel yoksulluk: s. İstanbul’dan küçük bir kesit, *Journal of Economy Culture and Society* (31),231 – 249.
- Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Yıllık Programlar ve Konjonktür Değerlendirme Genel Müdürlüğü. (2006). Kayıt dışı istihdam ve mücadele yöntemleri, Ankara: s. T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Yıllık Programlar ve Konjonktür Değerlendirme Genel Müdürlüğü, https://sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/AhmetOguz_Sar%C4%B1ca.pdf (Erişim Tarihi: 23.10.2019)
- Birleşmiş Milletler. (2016, Ocak). *Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları*, New York: s. Birleşmiş Milletler. <https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/sustainable-development-goals.html> (Erişim tarihi: 12.10.2017)
- Buğra, A. (2008). *Kapitalizm, yoksulluk ve Türkiye’de sosyal politika*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2020). En çok Yatırım Yapılan İller. Ankara: s. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. <https://www.sbb.gov.tr/kamu-yatirimlari/> (Erişim Tarihi: s. 05.02.2021)
- Devlet Planlama Teşkilatı, (2006) Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi, Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı
- Dinçer B., Özaslan, M., ve Kavasoglu, T. (2003). İllerin ve bölgelerin sosyo ekonomik gelişmişlik sıralaması araştırması. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- Eraydın, A. (2002). *Yeni sanayi odakları, yerel kalkınmanın yeniden kavramsallaştırılması*. Ankara: Ortadoğu üniversitesi Yayınları
- Ercan, F. (1996), “Kriz ve yeniden yapılanma sürecinde dünya kentleri ve uluslararası kentler: s. İstanbul”, *Toplum ve Bilim* (71), 61-95.
- Erman. T. (2016). *Mış gibi siteler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Evrensel Gazetesi. (2018, 11 Haziran). Son beş yılda 319 çocuk işçi hayatını kaybetti, www.evrensel.net (Erişim tarihi: 11.10.2018)
- Florida, R. (2018). *Yeni kentsel kriz*. (Çev. D. N. Özer). İstanbul: Doğan Kitap.
- Friedmann, J. (1986) _The world city hypothesis’, *Development and Change*, 17, 69–84.
- Gaziantep Milli Eğitim Müdürlüğü. (2019). *Gaziantep Milli Eğitim Müdürlüğü derslik tablosu*. Yayımlanmamış rapor. Gaziantep: Gaziantep Milli Eğitim Müdürlüğü.

- Gaziantep Sanayi Odası. (2019). Yıllara göre TİM 1000 ihracatçı firma listesi. <http://rakamlarla.gso.org.tr/tim/list> (Erişim Tarihi: s. 01.01.2020)
- Gaziantep Ticaret Odası. (2015). İçimizdeki Suriye -Gaziantep ortak akıl raporu 2. Gaziantep: Gaziantep Ticaret Odası
- Geniş, Ş. ve Adaş, E.B. (2011). Gaziantep Kent Nüfusunun Demografik ve Sosyo-ekonomik Yapısı: Saha Araştırmalarından Notlar, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 293- 321.
- Görüşmeci A, yüz yüze görüşme, 21 Haziran 2018
- Görüşmeci B, yüz yüze görüşme, 15 Temmuz 2019
- Güler, B.A. (2016). *Yeni sağ ve devletin değişimi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Habertürk Gazetesi. (2019). “Haydi Çocuklar Camiye” projesiyle çocuklar ödüllendirildi. <https://www.haberturk.com/gaziantep-haberleri/66791581-haydi-cocuklar-camiye-projesiyle-cocuklarodullendirildi>. (Erişim Tarihi: 03.01.2020)
- Harvey, D. (2012). *Sermayenin mekânları-eleştirel bir coğrafyaya doğru*. (Çev. B. Kıcır, D. Koç, K. Tanrıyar, Seda Yüksel), İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Harvey, D. (2012). *Sermayenin mekânları-eleştirel bir coğrafyaya doğru*. (Çev. Başak Kıcır, Deniz Koç, Kıvanç Tanrıyar, Seda Yüksel). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Harvey, D. (2013). *Asi Şehirler*, (Çev. A. D. Temiz), İstanbul: Metis Yayınları.
- İnan, E. (2010, Temmuz 08). Türkiye'nin tam 33 ilinde yeşil kartlı sayısı çalışan sayısından fazla çıktı. www.gazetevatan.com (Erişim Tarihi: 10.08.2019)
- İpekyolu Kalkınma Ajansı.(2014). *TRC1 Bölgesi (Gaziantep, Adıyaman, Kilis) istihdam raporu*. Gaziantep: s. İpekyolu Kalkınma Ajansı, <http://www.ika.org.tr> (Erişim tarihi: 04 Nisan 2019)
- İş ve İşçi Bulma Kurumu. (2018). *İşgücü piyasası araştırma raporu*, Ankara: İş ve İşçi Bulma Kurumu. www.iskur.gov.tr (Erişim tarihi: 01.02.2018)
- İş ve İşçi Bulma Kurumu. (2017). *İşgücü piyasası araştırma raporu*. Ankara: s. İş ve İşçi Bulma Kurumu
- Kaçar, Y. (2008). *Neo-liberal yapılanmanın kentsel mekâna yansımaları: s. Gaziantep Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi: Mersin.
- Kahraman, F. ve Gül, S.S. (2015). Türkiye’de Çocuk Yoksulluğu: s. Gaziantep Üzerine Bir Araştırma, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (1), 339-366.
- Kalkınma Bakanlığı. (2011). *İllerin ve bölgelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması araştırması*. Ankara: Kalkınma Bakanlığı
- Karadağ, M. (2012). “Muhafazakâr Anadolu burjuvazisi”-bir kesit: s. Gaziantep’in “muhafazakâr burjuvazisinin yaşam tarzları, tüketim pratikleri ve öznellikleri, *Birikim Dergisi* (278-279),55-60.
- Karaduman, A. S. (2019, Mayıs). *Gaziantep’te inşaat sektörü ve planlama. Kent*, İnşaat ve Ekonomi Kongresinde sunulan bildiri. Gaziantep: Mimarlar Odası/Gaziantep Ticaret Odası
- Keyman, E.F., Keyder, Ç., Genç, F, Badur A. K. ve Dilek, P. Y. (2017). *Kent-bölge: yerel kalkınmada yeni dinamikler Türkiye’nin kentlerinden kentlerin Türkiye’sine*. İstanbul: s. Türkiye Girişim ve İş Dünyası Federasyonu.
- Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı. (2019). 2013-2018 yılları arasında girişimcilik kursları ve destek kredileri. Yayımlanmamış rapor. Ankara, KOSGEP.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü*. (Çev. O. Akınhay ve D. Kömürçü), Ankara: Bilim Sanat Yayınları.

- Özdemir, A. & Çütçü, İ. (2017). *Çalışanların kayı dışı istihdama yönelik algıları ve uluslararası karşılaştırması: s. Gaziantep ili örneği*. 3. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumunda Sunulan Bildiri Kitabı. Kahramanmaraş, Sütçü İmam Üniversitesi, 501-522
- Sassen, S. (2001). *The global city*, Princeton University Press: New Jersey.
- Sipahi, E. B. (2006). Yoksulluğun küreselleşmesi ve kentsel yoksulluk: ekonomik ve sosyal boyutlarıyla Konya örneğinde yoksulluk, *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi* (6, 1), 172 – 189.
- Standing, G.(2009). Küresel dönüşümde emeğin yeniden metalaşması. A. Buğra ve K. Ağartan (ed.), “21. Yüzyılda Kari Polanyi’yi okumak” içinde (101-138). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şahinbey Belediyesi. (2016). *Şahinbey Belediyesi sosyal market tanıtım filmi*. <https://www.youtube.com/watch?v=E2621BqurEw>. (Erişim tarihi: 10.10.2019)
- Şahinbey Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı. (2019). *Şehitkâmil İlçesi’nde 2015-2018 yılları arasında dağıtılan yardım*. Yayınlanmamış rapor. Gaziantep: Şahinbey Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
- Şehitkâmil Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı. (2019). *Şehitkâmil İlçesi’nde 2015-2018 yılları arasında dağıtılan yardım*. Yayınlanmamış rapor. Gaziantep: Şehitkâmil Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Vakfı
- Şenses, F. (2019). *Küreselleşmenin öteki yüzü: s. yoksulluk*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tarlan, K. V. (2020). Pandemi günlerinde göçmen/mülteci emeği: geçmiş, bugün, gelecek, *Birikim Dergisi*, <https://birikimdergisi.com/guncel/10125/pandemi-gunlerinde-gocmen-multeci-emeği-gecmis-bugun-gelecek>. (Erişim Tarihi: 15.03.2021).
- Türk Dil Kurumu. (2020). *Yoksul nedir?* <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: s. 09. 09. 2020)
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2015). *Harcama gruplarının istatistiki bölge sınıflaması düzey 2 bazında dağılımı istatistikleri*, Ankara, Türkiye İstatistik Kurumu. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1012. (Erişim Tarihi: 02.05.2020)
- Yavuzkanat, P. (2013). *Türkiye’de illerin yoksulluk riskinin ölçülmesi üzerine bir yöntem önerisi*. Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi. Ankara: s. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
- Yay, S. (2015). 1980’den günümüze Türkiye’de sosyal yardım alanındaki gelişmeler ve sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik fonu. *Ekonomi Bilimleri Dergisi* (Cilt 7 No 1), 18-33.